

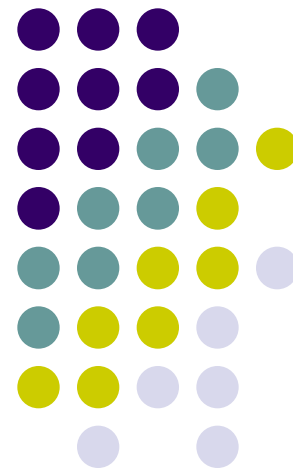

Metódy definovania

Marián Zouhar

Katedra logiky a metodológie vied
Filozofická fakulta UK v Bratislave

`marian.zouhar@gmail.com`

Obsah

1. Terminológia
2. Spôsoby využitia definícií
3. Klasifikácia
  - a) Kritérium predmetnosti
  - b) Kritérium ilokučnej sily
4. Metódy definovania
  - a) Metóda deskriptívneho definovania
  - b) Metóda modifikačného definovania
5. Niektoré otvorené otázky

Terminológia

- *Definícia* – veta formy

$$X =_{df} Y$$

(X je definiendum, Y je definiens, „ $=_{df}$ “ je symbol definičnej rovnosti)

- Iné použitia slova „definícia“

- proces
- rečový akt
- činnosť
  - prevládajúci názor: definícia – činnosť, ktorej cieľom je a) stanoviť (kodifikovať) či b) špecifikovať (vysvetliť, opísať) význam nejakého výrazu, resp. oboznámiť adresáta s významom výrazu

Terminológia

- *Definovanie* – metóda
  - metóda – abstraktná sústava inštrukcií (ktoré možno vyjadriť rozkazovacími vetami)
- Definícia – produkt metódy definovania (resp. konkrétneho vykonania metódy definovania)
  - Metódu možno *vykonať*, resp. opakovane *vykonávať* – uskutočniť v čase a priestore aktivity predpísané inštrukciami
- *Využitie*, resp. *spôsob využitia* definície – nie je konštitutívne pre definície, predpokladá existenciu definície

Spôsoby využitia definícií

- Niektoré spôsoby využitia definícií:
  - vysvetlenie významu určitého výrazu (niekomu, kto tento význam nepozná alebo mu je nejasný)
  - špecifikovanie významu výrazu v danom jazyku, resp. určenie, s ktorými ďalšími výrazmi je vo vzťahu synonymie alebo v inom obdobnom vzťahu
  - priradenie významu výrazu
  - zavedenie skratky do jazyka za nejaké dlhšie slovné spojenie
  - nahradenie intuitívne zrejmého, no nejasného, nepresného alebo vágneho pojmu jasným, presným a jednoznačným pojmom
  - analyzovanie nejakej idey, pojmu či veci vo všeobecnosti
  - špecifikovanie esenciálnych vlastností veci

Spôsoby využitia definícií

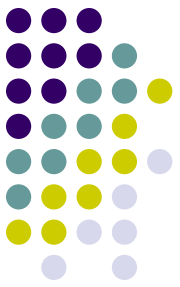
- Rozšírená prax: klasifikácia definícií podľa spôsobu ich využitia
- Napríklad:
  - analytické definície, syntetické definície, vysvetľujúce definície, explikačné definície, skratkovité definície, stipulatívne definície, lexikálne definície, atď.
- Riziká:
  - klasifikácia nemusí byť vyčerpávajúca
  - problém identifikácie typických alebo podstatných spôsobov využitia definícií
  - možnosť existencie nezaradenej definície

Klasifikácia

- Niektoré klasifikačné kritériá:
  - obsahové
  - formálne
  - pragmatické
  - teleologické
- Riziká pragmatických, resp. teleologických kritérií
- Dvojdimenziálna klasifikácia – kombinácia obsahového a formálneho kritéria
  - Obsahové – kritérium predmetnosti
  - Formálne – kritérium ilokučnej sily

Klasifikácia

- *Kritérium predmetnosti* – klasifikácia podľa druhu definienda
  1. definície, ktorých definiendom je výraz – *výrazové definície*
  2. definície, ktorých definiendom je pojem – *pojmové definície*
  3. definície, ktorých definiendom je objekt – *objektové definície*
- Nešpecifikuje sa povaha definiensa (musí však typovo vyhovovať definiendu, inak vznikne nezmysel)

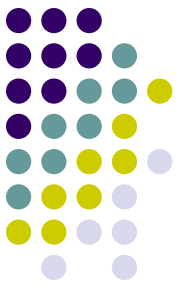

Klasifikácia

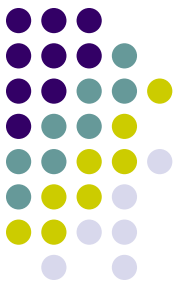
- Klasifikácia podľa kritéria predmetnosti
  - vyčerpávajúca (keďže objekt je čokoľvek, čo nie je výraz alebo pojem)
  - výraz: viacznačne ako semivýraz aj ako jazykový výraz
  - pojem: abstraktný identifikačný prostriedok
  - predmet: jednotliviny, ale predovšetkým všeobecniny; vlastnosti, vzťahy, ďalšie abstraktné entity
- Rôzne formy definície:
  - „Výraz $X =_{df} Y$ “
  - „Pojem $X =_{df} Y$ “
  - „Objekt $X =_{df} Y$ “

Klasifikácia

- Relativizácia – relativizované formy definícií:
  - „Vzhľadom na jazyk J: Výraz $X =_{df} Y$ “
  - „Vzhľadom na konceptuálny systém K: Pojem $X =_{df} Y$ “
  - „Vzhľadom na ontológiu O: Objekt $X =_{df} Y$ “
- Dôvody relativizácie:
  - relativizujúci systém poskytuje entity tvoriace definiens
  - posúdenie adekvátnosti definície len vzhľadom na relativizujúci systém
  - požiadavka definície niečoho môže vzniknúť len vzhľadom na nejaký relativizujúci systém

Klasifikácia

- *Kritérium ilokučnej sily* – klasifikácia podľa normatívnej povahy definície
  1. *deskriptívne definície* – opisujú vzťahy existujúce v určitom relativizujúcom systéme
  2. *modifikačné definície* (možno normatívne definície?) – zavádzajú nové vzťahy do relativizujúceho systému či, presnejšie, transformujú jeden systém na iný systém
- formálne odlíšenie deskriptívnych a modifikačných definícií: „_____ =_{df} .....“ verzus „nech _____ =_{df} .....“

Klasifikácia

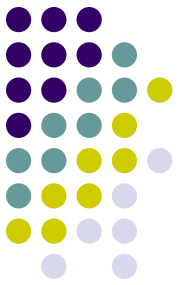
	<i>deskriptívne definície</i>	<i>modifikačné definície</i>
<i>výrazové definície</i>	„Vzhľadom na jazyk J: Výraz $X =_{df} Y$ “	„Nech vzhľadom na jazyk J^* : Výraz $X =_{df} Y$ “
<i>pojmové definície</i>	„Vzhľadom na konceptuálny systém K: Pojem $X =_{df} Y$ “	„Nech vzhľadom na konceptuálny systém K^* : Pojem $X =_{df} Y$ “
<i>objektové definície</i>	„Vzhľadom na ontológiu O: Objekt $X =_{df} Y$ “	„Nech vzhľadom na ontológiu O^* : Objekt $X =_{df} Y$ “

Metódy definovania

- Metóda definovania – sústava inštrukcií, ktorých (úspešné) vykonanie vyústi do formulácie definície (resp. do zavedenia definičného vzťahu medzi dvoma entitami)
- Rôzne druhy definícií $\approx$ rôzne druhy metódy definovania (v princípe 6 metód)
- Metóda definovania má špecifikovať:
  - výber entity, ktorá je definiendom
  - výber entity, ktorá sa má stať definiensom
  - výber vzťahu, ktorý bude plniť funkciu definičného vzťahu

Metódy definovania

- *Metóda deskriptívneho definovania*
(aplikovaná na výrazové definície, no s možnosťou úpravy na pojmové, resp. objektové definície)
- Inštrukcie:
  1. Vyber výraz z jazyka, ktorý má byť definiendom!
  2. Vyber systém, vzhľadom na ktorý sa má definičný vzťah konštituovať!
  3. Ak V je vybraný výraz a S je vybraný systém, preskúmaj jazykové vlastnosti, ktoré V má vzhľadom na S !

Metódy definovania

- Inštrukcie (pokračovanie)

4. Na základe jazykových vlastností, ktoré V má vzhľadom na S , zisti, do akých jazykových vzťahov V vstupuje s inými zložkami S !
5. Spomedzi jazykových vzťahov, do ktorých V vstupuje s inými zložkami S , vyber vzťah, ktorý bude definičným vzťahom!
6. Ak R je vzťah, ktorý bude plniť funkciu definičného vzťahu, identifikuj tie zložky S , s ktorými je V vo vzťahu R !
7. Ak V^* je zložka S , s ktorou je V vo vzťahu R , stanov, že V^* je definiensom pre V vzhľadom na S !
8. Sformuluj definíciu v štandardnej podobe „Vzhľadom na S : $V =_{df} V^*$ “!

Metódy definovania

- *Metóda modifikačného definovania*
(aplikovaná na výrazové definície, no s možnosťou úpravy na pojmové, resp. objektové definície)
- Inštrukcie:
  1. Vyber znak, ktorý má byť definiendom!
  2. Vyber systém, ktorý sa má obohatiť o daný znak kodifikovaním definičného vzťahu medzi daným znakom a zložkami systému!
  3. Ak V je vybraný znak a S je vybraný systém, identifikuj zložku S, ktorá má plniť úlohu definiensa pre V!

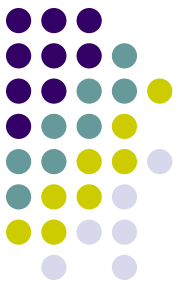

- Inštrukcie (pokračovanie)

4. Ak V^* je zložka S , ktorá má plniť úlohu definiensa pre V , vyber jazykový vzťah, do ktorého môže V^* vstupovať s ďalšími entitami a ktorý bude plniť funkciu definičného vzťahu!
5. Ak R je vybraný vzťah, stanov, že S sa rozšíri na systém S^* kodifikovaním vzťahu R medzi V a V^* !
6. Stanov, že keďže V je vo vzťahu R s V^* vzhľadom na S^* , tak V^* je definiensom pre V vzhľadom na S^* !
7. Sformuluj definíciu v štandardnej podobe „Nech vzhľadom na S^* :
 $V =_{df} V^*$ “!

Niektoré otvorené otázky

- Je všetko, čo sa označuje ako „definícia“ skutočnou definíciou?
  - Teória definícií: deskriptívny alebo revizionistický projekt?
  - Ak ide o deskriptívny projekt, ako možno odlíšiť skutočné definície od „pseudodefinícií“?
- Týkajú sa všetky definície sémantiky?
  - Prax vo vede (ale aj inde) podporuje zápornú odpoveď
  - To závisí od uhla pohľadu – možnosť redukcie všetkých definícií na výrazové definície.
  - Analogicky možnosť redukcie všetkých definícií na pojmové definície

Niektoré otvorené otázky

- Aký je kognitívny zisk definícií a metód definovania?
  - Definície (samé osebe) neprinášajú „nové poznatky“ (ani apriórneho, ani aposteriórneho charakteru) – hoci niekedy cesta k nájdeniu vhodnej definície vyžaduje značný výskum
  - Definície umožňujú lepšiu organizáciu poznatkov, podporujú systematizáciu
- Je metóda definovania analytickou metódou?
  - Závisí to od chápania analytickosti
  - Niektoré metódy definovania analytické budú (hypotéza: všetky metódy modifikačného definovania sú analytické; niektoré metódy deskriptívneho definovania sú analytické)

Ďakujem za pozornosť!